

Bevezetés

Nicolas Abraham és Maria Torok, ahogy a világ ismeri őket, vagy Ábrahám Miklós és Török Mária¹, ahogy mi tartjuk számon kettőjüket, különös, radikális partizán alakulatát alapították meg a pszichoanalízisnek. Az 1960-as évek elején a pszichoanalízis és a fenomenológia kapcsolatára építenek, de munkásságuk elkövetkező éveiben egyre erősebben és tisztábban olyan pszichoanalitikus metapszichológiai, és ezzel együtt persze terápiás-klinikai elképzelést dolgoznak ki, amely határozottan elzárkózik az adott időszak lacaniánus újításaitól, de a freudi és a kortárs klasszikus pszichoanalitikus hagyomány vonalától is. Harcuk folytatója egy következő generációból Nicholas Rand (Rand Miklós), akinek belépése mintegy visszaírja (vagy kidolgozza?) az ábrahámi–töröki gondolatba/ból a filozófiát, a metaelméleti pozíciót, egy sok tekintetben a pszichoanalízissel dialogizáló posztstrukturalista eszmét. Ami még elfelejthetetlenül meghúzódik e partizáncsoport gondolatainak hátterében, az a magyar pszichoanalitikus hagyomány: Hermann Imre és Ferenczi Sándor hagyatéka, pontosabban fogalmainak (például a duálunióknak, az introjekciónak és az inkorporációnak) radikalizált újraírása.

Az Ábrahám–Török történet talán legfontosabb további eseménye a század-vég legjelentősebb filozófusának, Jacques Derridának a részvétele, csatlakozása a partizánalakulathoz. Derrida Ábrahám és Török két könyvéhez írt hosszú, egyáltalán nem baráti-formális méltatásnak tűnő bevezetőt. Az első, mintegy

¹ A két szerző nevének írását nem tudtuk megnyugtatóan megoldani. A magyar kiadások Ábrahám Miklósnak és Török Máriának nevezik őket, e név-formát azonban sem ők, sem a nemzetközi szakirodalom nem használta; Nicolas Abraham és Maria Torok néven szerepelnek saját kiadványaikban és az őket idéző írásokban is. E szám tanulmányaiban sem tudtuk az elnevezés fantomikus problémáját megoldani, neveik hol egyik, hol másik kriptónimiában szerepelnek.

negyvenoldalas szöveg Ábrahám és Török Farkasember-elemzésének könyvében², 1976-ban jelent meg, majd a kiemelkedő dekonstruktor, Barbara Johnson fordításában 1986-ban „Foreword: Fors: The English Words of Nicolas Abraham and Maria Torok” címmel a kötet angol nyelvű változatában.³ A másik jelentős Derrida-szöveg, bár annak előszava lehetne, nem szerepel a *The Shell and the Kernel*⁴ angol kötetében, hanem a *Diacritics* 1979 tavaszi („Tropology of Freud” témájú) száma hozta „Me-Psychoanalysis: An Introduction to the Translation of 'The Shell and the Kernel' by Nicolas Abraham” címmel. Ez az 1979-es *Diacritics* szám voltaképpen Ábrahám–Török különszám volt, Derrida tanulmánya mellett Peggy Kamuf „Abraham’s Wake” címmel írt benne egy másik tanulmányt, és Nicolas Rand számos Ábrahám–Török írás fordítását is elkészítette. A dekonstrukció vagy legalábbis bizonyos irányai, például Derrida számára rendkívül fontos volt a pszichoanalízis, és könnyen lehet, hogy Ábrahám és Török pozíciója (Freud után) a „legdekonstruktívabb” pszichoanalitikus metapszichológiának látszott. „Ábrahám ébredése” – ez a Kamuf cikkében címmé emelt vízió azonban továbbra is partizánharc marad: A *The Shell and the Kernel* ígért második kötete soha nem jelent meg, sőt maga a *Diacritics* közölt 1998-ban egy alapos, elmélyült, de igen negatív kritikát⁵ Ábrahámék pozíciójáról. Mintha Derrida is visszalépett volna: 1993-as nevezetes Marx-könyvében⁶ a kísértet fogalmát teljességben Ábrahám *Hamlet*-értelmezése szerint vezeti fel, de Ábrahámot e kulcsfogalma és saját *Hamlet*-interpretációja kapcsán nem említi.

Az Ábrahám–Török reneszánsz ezen elméleti eseményeit néhány igen jelentős irodalmi alkalmazás is követte. Elsősorban Esther Rashkin könyvei, melyek közül az első⁷ egy átfogó elméleti összefoglalóval indít, majd olyan irodalmi

² Nicolas Abraham – Maria Torok: *Cryptonymie: Le verbier de l'Homme aux loups*. Paris: Aubier-Flammarion, 1976.

³ Nicolas Abraham – Maria Torok: *The Woolf Man's Magic Word: A Cryptonymy*. Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1986. xi-xlvi.

⁴ Nicolas Abraham – Maria Torok: *The Shell and the Kernel*. Vol. 1. Ed., trans., and intro. Nicholas T. Rand. Chicago: University of Chicago Press, 1994.

⁵ Christopher Lane: The Testament of the Other: Abraham and Torok's Failed Expiation of Ghosts. *Diacritics*, 1998. no. 4. 3-29.

⁶ Jacques Derrida: *Marx kísértetei*. Ford. Boros János, Csordás Gábor, Orbán Jolán. Pécs: Jelenkor Kiadó, 1995.

⁷ Esther Rashkin: *Family Secrets and the Psychoanalysis of Narrative*. Princeton: Princeton University Press, 1992.

történeteket értelmez, amelyek mind hangsúlyozzák a fantom, a kripta jelentős szerepét.

Az *Imágó Budapest* Ábrahám–Török tematikus száma éppen e talányok mentén született. Ábrahám és Török egyes írásait közölte már a *Thalassa*⁸, és jelentős szövegek láttak napvilágot a magyar származású franciaországi pszichoanalitikusokról szóló kötet egy hosszabb fejezetében is.⁹ Valószínű, hogy a talány annak titka (fantomja), hogy mit is adott Nicolas Abraham és Maria Torok a pszichoanalitikus elméletnek és persze a mi önismeretünknek.

E számunk az Ábrahám és Török munkásságából korábban magyarul megjelenő, dominánsan pszichoanalitikus megközelítésű válogatásokhoz képest nyit a történelmi, filozófiai, irodalmi és filmes témák iránt, ezek a két szerző munkásságának nem kevésbé új és igen fontos részeit képezték.

A bevezető archív beszélgetés az olasz pszichoanalitikus, Carlo Bonomi és Nicholas Rand¹⁰ között 1999-ben történt; áttekintést adnak Ábrahám és Török munkásságáról, és vázolják a későbbi (például az amerikai dekonstrukción belüli) recepció kereteit is.

Egy újabb Ábrahám tanulmány fordítása következik ezután: „Az idő, a ritmus és a tudattalan – Gondolatok egy pszichoanalitikus esztétikáról” kiemelkedő munka, egyszerre korai és kései írás, egy 1962-ben megtartott konferencia-előadás 1972-ben átírt változata. Alaptémája irodalmi: a ritmus fogalmáról van szó, fenomenológiai és pszichoanalitikus szemszögből.

Ábrahám és Török elmélyült Farkasember-tanulmányai jelentős teoretikus hangsúlyváltást jelentettek. A klasszikus pszichoanalitikus, topográfiai (tehát a tudattalant, sőt a tudattalan mögötti háttereket, elfojtásos utakat kutató) irány e könyvben egy különös pszichoanalitikus nyelvelmélethez vezet, talán ez volt az, ami Derrida érdeklődését leginkább felkeltette. Miklós Barbara és Takács

⁸ A *Thalassa* 1998/2-3. száma (127-156.) közölt hosszabb részletet a *Burok és mag* kötetből (Abraham és Torok írásait és Rand bevezetőit). A Farkasember kötetből közölt egy részt a *Thalassa*: Ábrahám Miklós – Török Mária: A Farkasember bűvös szava. *Thalassa*, 2006/1. szám, 23-47.

⁹ Ritter Andrea – Erős Ferenc (szerk.): *A megtalált nyelv. Válogatás a magyar származású francia pszichoanalitikusok munkáiból*. Budapest: Új Mandátum, 2001. A kötetben olvashatunk egy összefoglalót Rand Miklóstól, Ábrahám *Hamlet*-elemzéseit és fantom-tanulmányát, Török Mária fantom-tanulmányát és egy beszélgetést Török Máriával.

¹⁰ Carl Bonomi – Nicholas Rand (1999). *Psychoanalysis, Language and Deconstruction in the Work of Nicolas Abraham and Maria Torok. Psychoanalysis and History*, 1:252-260.

Mónika írásának (Verbárium: egy analitiko-poétikus szótár – Ábrahám Miklós és Török Mária „Farkasember”-értelmezése) témája Szergej Pankejev, a Farkasember kriptikus nyelve. E téma filozófiai arcát kutatja Dragon Zoltán, azt az utat, ahogy Derrida és J. Hillis Miller feltárja Ábrahám és Török „kriptáját”, a szerzőpáros pszichoanalitikus nyelv-értésének legfontosabb fogalmát. Dragon Zoltán kitér arra a meglehetősen homályos recepciós történetre is, ahogyan Derrida „elfelejti”, talán egyenesen fantomizálja Ábrahámot azzal, hogy Marx-könyvében kikerüli említését.

Ábrahám és Török elgondolásai, elsősorban a fantom fogalma jelentős karriert futott be a történelmi múlt traumáinak, elsősorban a holokauszt emlékeinek értelmezésében. Erről szól az egyik legjelentősebb amerikai Ábrahám–Török szakértő, Esther Rashkin filmelemzése. Rashkin Krzysztof Kiesłowski lengyel rendező filmje kapcsán a személyes és történelmi fantomképzés és fantom-hatás útjait mutatja meg. Erős Ferenc írása a transzgenerációs fantom problémáját vizsgálja Nemes Jeles László és Török Ferenc filmjében, valamint Nádas Péter önéletrajzi művében.

Utolsó két tanulmányunk az irodalomhoz kapcsolódik. Ábrahám nemcsak pszichoanalitikus és fenomenológus-filozófus volt, hanem műfordító is. Különös munkája volt Babits Mihály *Jónás könyvének* francia fordítása. E fordításhoz csatolt pszichoanalitikus jegyzeteiről szól Miklós Barbara és Takács Mónika „Jónás könyvének pszichoanalitikus (meg)hallgatása – Ábrahám Miklós Jónás könyve fordítása és a mű analitiko-esztétikai értelmezése” című írása. Bókay Antal Abraham igen fontos *Hamlet*-értelmezéséről (és persze a *Hamlet* egy jelenettel történő kiegészítéséről) szól. Abraham a *Hamlet*en keresztül saját szelf-felfogását dolgozta ki, itt jelenik meg legvilágosabban, leginkább részletesen felvezetve a fantom és a kripta fogalma is.

Az *Imágó Budapest* e száma a *Thalassa* hagyományát folytatva fordult újra Ábrahám Miklós és Török Mária gazdag hagyatékához. Nemcsak, sőt nem elsősorban történelmi érdeklődéssel, mert úgy gondoljuk, hogy e két szerző munkássága még messze nem feldolgozott, megértett, miközben írásaik személyes-pszichoanalitikai és történelmi-társadalmi kutatási terepeinken is érzékelhetően hatásosak tudnak lenni.

Bókay Antal